

VRAŤTE MI ČESKOSLOVENSKÝ PAS

Příběh Pavla Cibereho, bojovníka za svobodu
Rusínů a demokratického Československa

*Pavel Cibere.
Zdroj: Státní archiv Služby
bezpečnosti Ukrajiny, Užhorod*

Jedny z prvních podrobnějších map táborů Gulagu vznikly za druhé světové války v Kujbyševu a byly dílem Čechoslováků. Právě v tomto městě v Novosibirské oblasti sídlila po evakuaci z Moskvy československá vojenská mise v Sovětském svazu vedená plukovníkem Heliodorem Píkou. Jeho spolupracovníci tehdy dostali nelehký úkol – na základě výpovědí vězňů propuštěných z pracovních táborů Gulagu do Buzuluku k československé vojenské jednotce zdokumentovat síť sovětských lágrů, evidovat přibližný počet internovaných Čechoslováků a usilovat o propuštění těch, kteří zůstávali uvězněni. Kromě Píky se v této věci nejvíce angažovali štábní kapitán Jakub Koutný, předseda přijímací a odvodní komise v Buzuluku, a také nadporučík Jan Kudlič se svým pomocníkem poručíkem Františkem Jandou z prověřovací komise. Zásahu na záchraně tisíců Čechoslováků z táborů Gulagu měl ale i Píkův překladatel Andrej Patrus (zvaný Karpatský) a jeho blízký spolupracovník, člen československé Státní rady v Londýně Pavel Cibere. V následujících dvou kapitolách popíšeme jejich zápas za svobodu krajanů i samotného Československa a cenu, kterou za to zaplatili.

Pavlu Ciberemu a Andreji Patrusovi, rodákům z Podkarpatské Rusi, ležel na srdci osud tisíců mladých mužů z Československa i z jiného důvodu než ostatním. Většinu z Čechoslováků internovaných v sovětských táborech totiž tvořili uprchlíci z jejich rodného kraje. Po maďarské okupaci mladí podkarpatsští Rusíni utíkali přes hranici do Sovětského svazu, kde je však místo svobodného života sovětské orgány označily podobně jako jiné občany Československa za ilegální narušitele hranic nebo špiony. Po rychlém soudu pak zpravidla následoval odsun na nucené práce do Gulagu.

*Heliodor Píka sehrál v zápasu o propuštění československých občanů vězněných v Gulagu v období druhé světové války klíčovou roli.
Zdroj: Vojenský historický ústav*

Koncem roku 1941 se však brány trestních táborů začaly pro Českoslováky otevírat. Dělo se tak díky československo-sovětské smlouvě a následné sovětské amnestii pro československé občany, která se však automaticky nevztahovala na všechny – odsouzení za údajnou špionáž nadále zůstávali v lágrech. Postupem nacistických vojsk otřesený Sovětský svaz tehdy potřeboval i pomoc zahraničních vojáků, aby odvrátil smrtelné nebezpečí. Vůči cizincům jinak podezřivý stalinský režim proto nečekaně obrátil a projevil ochotu udělat z nepřátel spojence ve zbraní. V případě Čechoslováků svou roli sehrál i politický aspekt, po odchodu polské Andersovy armády ze Sovětského svazu převzali roli slovanského spojence Sovětů v boji proti nacismu.

Ze všech stran Sovětského svazu tak v letech 1942–1943 míří do Buzuluku čerstvě propuštění Čechoslováci. Po letech strávených ve věznicích NKVD a v táborech Gulagu jsou mnohdy ve zbídačeném zdravotním stavu, přesto chtějí bojovat za svobodu vlasti a hlásí se do řad zdejší československé jednotky.

Patrus, stejně jako jeho kolegové Kudlič, Janda či Koutný, v Buzuluku od příjíždějících spoluobčanů sbírá informace. Ze statistiky příchozích a z jejich osobních výpovědí je mu brzy zřejmé, že československé občany původem z Podkarpatské Rusi Sověti z Gulagu nepouštějí. I přes smluvně deklarované uznání československých hranic v předmnichovské podobě Sověti již tehdy přestali vnímat Podkarpatskou Rus jako nedílnou součást Československa. Heliodor Píka se ale ve věci podkarpatských Rusínů rozhodl jednat. Jak dokládá studie Zdeňka Vališe *Ze sovětských gulagů do československé armády. Heliodor Píka v boji za životy Podkarpatorusů*, velitel československé vojenské mise v Sovětském svazu svedl diplomatický zápas za jejich propuštění. Jistou roli v něm sehrál i Andrej Patrus, jenž se na dokumentaci vězňených podílel a byl autorem řady tematických urgencí směřujících právě k rukám Pavla Cibereho v Londýně. Ten propuštění podkarpatských Rusínů následně prosazoval jak u československé vlády, tak u britských, sovětských a dalších diplomatů.

Vstřícnost moskevského politbyra ke spojencům ovšem měla své limity a především netrvala dlouho. Jakmile Sověti překonali nejhorší krizi a válka s hitlerovským Německem se obrátila v jejich prospěch, vše se vrátilo do starých kolejí a západní spojenci se v očích SSSR opět proměnili v nepřátele.

Vedle úsilí porazit nacistické Německo tak Sověti a zejména jejich rozsáhlý bezpečnostní aparát plánovali poválečné podmanění Evropy. Podle tohoto scénáře se Moskva začala chovat i k oficiálním československým představitelům exilové vlády v Londýně, údajně ve službách „buržoazie“ či „britských a amerických zájmů“.

Sovětský plán zčásti vyšel podmaněním střední a východní Evropy na celých čtyřicet let. V případě Československa by se tyto záměry nepodařilo zrealizovat bez pomoci československých komunistů, kteří již za války v československé zahraniční armádě pracovali ve prospěch sovětských zájmů a neváhali udávat své demokraticky smýšlející kolegy. Za všechny jmenujme JUDr. Jaroslava Procházku, tehdy člena VKS(b), jenž byl k jednotce vyslán moskevským vedením KSČ. *Procházka byl typickým představitelem toho, co Píkovi a celé vojenské misi působilo starosti, tj. nelegitimního zákulisního úsilí Kominterny a KSČ jakožto její podřízené sekce o získání vedoucího politického vlivu v jednotce*, píše historik Karel Richter v publikaci *Přes krvavé řeky*. Svá slova dokládá i citací z jednoho Procházka dopisu Gottwaldovi: *Aby proces ozdravení armády byl urychlen, bude nutno odstranit nejvýbojnější živly smýšlející antisovětsky. K těm patří: kapitán Bedřich, nebezpečný kretén, nadporučík Kudlič, nadporučík*

Jakub Koutný
Zdroj: archiv Jindřicha Marka

František Janda
Zdroj: archiv Jindřicha Marka

Jan Kudlič
Zdroj: archiv Jindřicha Marka

Lenc-Lomský, poručík Janda (šéf zpravodajské služby) [...] Fierlinger nevěří ani plukovníku Píkovi [...] V armádě existuje skupina trockistů. Patří k nim trockisté štábkapitán Polák, vojín Fr. Goliath [...] O podporučíkovi Královi je známo, že píše hanlivé písničky na Sověty apod., skládá antisovětské básničky, které dává číst na požádání. Dr. Goliath napsal dopis Fierlingerovi, kde sprostě nadával Stalinovi a Sovětům a žádal o záchranu štábkapitána Poláka [...] Poručík Janda vykládá v důstojnické škole o tom, že komunismus je proti národům, neuznává národy a že komunisté jen zneužívají boje za národní svobodu jako pláštiku k zastření svých snah.

Změnu přístupu ze strany Sovětů poznali i Andrej Patrus a zmocněnec pro otázky Podkarpatské Rusi v Benešově exilové vládě Pavel Cibere. Ač byl jeden z nich zapřisáhlý demokrat a druhý přesvědčený komunista, oba doplatili na spolupráci s exilovou vládou, na svou rusínskou identitu i na neschopnost poválečné československé vlády zabránit odtržení Podkarpatské Rusi Sovětským svazem.

Pavel Cibere se narodil 5. dubna 1914 v obci Zaluž nedaleko Mukačeva do početné rolnické rodiny. Otcí se sedlačení příliš nedařilo, a nechal se proto zaměstnat u státních služeb, kde pracoval na údržbě a opravách silničních komunikací. Matka se starala o domácnost a malé hospodářství. Pavel byl šestým synem, dobře se učil a po přimluvě staršího bratra Fedora začal studovat na mukačevském gymnáziu. To už bylo Mukačevo součástí Československa, a nadějní studenti tak už nemířili jako kdysi do císařské Vídně či Budapešti, ale i z odlehklých východních částí republiky jezdili do Prahy. V kapitole *Zakarpatský Wallenberg Pavel Cibere* v knize *Skejuš – Skejušané – Skejušan: Rusíni v Chomutově, původ, historie a současnost* píše její autoři: *Po dokončení střední školy pokračoval Pavel ve studiích práv na pražské Karlově univerzitě. Bratr (Fedor) se mezitím stal řeckokatolickým farářem a bratrovi, který v letech 1930–1936 studoval díky nevelkému stipendiu, materiálně pomáhal.*

Cibere byl nejen dobrý student, ale i aktivní občan. Ještě na univerzitě se zapojil do činnosti sdružení karpatských studentů Obrození, angažoval se i ve Spolku českých právníků, vstoupil do sociální demokracie. Po dokončení studia zorganizoval založení osvětové organizace Rusínská národní fronta

a podílel se i na ustanovení Jednoty podkarpatských právníků, která nejchudším obyvatelům tohoto zaostalého kraje poskytovala v případě potřeby bezplatné právní rady. Zdrojem obživy mu bylo zaměstnání v zemském úřadu spravujícím Podkarpatskou Rus, v roce 1937 pak působil na ministerstvu vnitra v Praze. O rok později zastával několik měsíců funkci sekretáře v Chustu založené Ústřední rusínské národní rady, jež byla po vídeňském arbitrážním jednání z listopadu 1938 odpovědí na odstoupení jižní části Podkarpatska Maďarům i na vyhocené vztahy mezi Německem a Československem.

Pár měsíců nato, v březnu 1939, maďarská vojska zabrala i zbytek Podkarpatska. Pavel Cibere před postupujícími Maďary utekl do Polska, odkud zamířil přes Jugoslávii do Paříže, kde byl jmenován tiskovým mluvčím československého velvyslanectví ve Francii. I tuto funkci ale vykonával pouze pár měsíců. V květnu 1940 totiž Německo zaútočilo na Francii a československá politická emigrace se od břehů Seiny rychle přesunula do Londýna. Tam byla ustavena Státní rada československá, v níž Cibere zaujal místo ministra bez portfeje. Měl na starosti zvláště problematiku Rusínů, jeho hlavním zájmem spolu s Andrejem Patrusem-Karpatským bylo vyhledávání Rusínů v sovětských věznicích a pracovních táborech (zvláště v polárních oblastech) a jejich uvolnění z nich, aby se mohli aktivně zapojit do nově vznikající československé armády v SSSR.

Údaje o počtu podkarpatských uprchlíků vězněných v táborech Gulagu se za války značně lišily. Velitel mise plukovník Píka ho odhadoval na 4–7 tisíc, Patrus-Karpatský okolo 20 tisíc osob. Dnes na základě pokročilého archivního výzkumu víme, že podkarpatoruských uprchlíků bylo do Gulagu odsouzeno okolo 6 tisíc a dalších několik tisíc jich padlo do sovětského zajetí jako vojáci okupační maďarské armády, kam byli proti své vůli odváděni. Zasluhou Píky a jeho podřízených byla většina podkarpatských Rusínů z Gulagu nakonec propuštěna.

Cibere byl Čechoslovák, ale současně i rusínský patriot, intelektuál poučený předválečnými událostmi ve své rodné zemi, která dvě desetiletí slibovanou autonomií získala od pražské vlády až v listopadu 1938 – v okamžiku, kdy se Československo rozpadalo a jeho nejvýchodnější část zůstala vydaná

Fotografie z propustek vystavených v Magadanu pro podkarpatoruské vězně Gulagu Fedora Boboniče, Jiřího Pavliče, Štěpána Kuta, Michala Černegu a Fedora Mikulina, které je opravňovaly odcestovat z Kolymy do Buzuluku k československé vojenské jednotce.
Zdroj: Státní archiv Zakarpatské oblasti

Pavel Cibere (vlevo v civilním obleku) jako nejvyšší představitel Podkarpatské Rusi v Londýně.
Zdroj: repro ÚSTR

napospas Maďarům. Již za války se proto Cibere snažil prosadit širší autonomii Rusínů v rámci Československa. S tímto cílem založil Sdružení přátel Podkarpatské Rusi a hledal podporu nejen u Beneše, ale v letech 1943–1944 dokonce i u Sovětů. Autoři *Zakarpatského Wallenberga* uvádějí: *Především po rozhovorech s Benešem pochopil, že budoucnost Podkarpátí v rámci ČSR je nejistá, kritizoval Benešovu představu poválečného státu jako příliš unitární a požadoval písemné záruky rusínské autonomie (memorandum z května 1943). Vztahy s Benešem se zhoršovaly, Cibere byl při pokusech o styk s Rusíny cenzurován. Proto se snažil prosazovat ideu samostatnosti. Především se bránil představě připojení Podkarpátí k Ukrajinské SSR a následné „ukrajinizace“ místních obyvatel.*

Navzdory propagandistickým proklamacím Sovětů, že k naplnění odvěkého snu o sebeurčení Zakarpatských Ukrajinců může dojít pouze skrze jejich sjednocení s ukrajinským národem v rámci SSSR, byla tato rétorika pouze pečlivě cílenou lží, jež měla posloužit v zápase o uchvácení Podkarpatské Rusi a její sovětizaci. Signály naznačující, co se nezadržitelně blíží, přicházely po celý podzim 1944. Na Podkarpatské Rusi se například „spontánně“ objevila řada iniciativ za připojení k sovětské Ukrajině, naopak odlišné názory byly umlčovány i za použití násilí. V listopadu se od KSČ oddělila Komunistická strana Zakarpatské Ukrajiny, aniž by to vedení KSČ znepokojilo. Po celou dobu sovětské orgány rovněž mařily mobilizaci tamního obyvatelstva do československé armády.

Pavel Cibere byl očitým svědkem počáteční fáze sovětizace, neboť v této napjaté době dorazil jako člen československé vládní delegace do Chustu. Dělo se tak dle intencí československo-sovětské smlouvy uzavřené 8. května 1944 v Londýně. Československá vláda měla v duchu oboustranné dohody převzít prostřednictvím svého delegáta plný výkon veřejné moci na území, jež přestane být pásmem válečných operací. Na smlouvu navazoval ústavní dekret prezidenta republiky č. 10/1944 o dočasné správě osvobozeného území. V případě Podkarpatské Rusi byl vládním delegátem jmenován sociálnědemokratický ministr František Němec. Se svými spolupracovníky přijel do Chustu 27. října 1944 a začal úřadovat. Od začátku však musel překonávat četné problémy.

Sověti například odevzdali vládní delegaci do správy pouze několik nejvýchodnějších okresů a zároveň stanovili hranici mezi zbytkem Podkarpatska, kterou členové delegace nesměli překročit bez sovětského svolení. Veškeré protesty Františka Němce i jeho osobní intervence u velitele 4. ukrajinského frontu generála Ivana Jefimoviče Petrova přitom končily bezvýsledně. Aby toho nebylo málo, počátkem listopadu 1944 začala Rudá armáda vyzývat obyvatelstvo Podkarpatska k „dobrovolnému“ vstupu do svých řad. Tím zcela jasně ignorovala autoritu vládní delegace i velitele osvobozeného území generála Antonína Hasala. Jak svědčí edice dokumentů *Velitelství osvobozeného území v dokumentech 1944–1945* uspořádaná Z. Vališem, napětí v tomto regionu se koncem války stupňovalo, ale Sověti jej měli plně pod kontrolou: *[...] sovětské autority nepochybně řídily činnost, jejímž cílem byl nábor dobrovolníků do Rudé armády, agitace pro připojení Podkarpatské Rusi (tedy podle jejich terminologie: Zakarpatské Ukrajiny), rozpuštění zvolených národních výborů nejen sovětskými důstojníky, ale i československými komunisty z 1. československého armádního sboru v SSSR; zatýkání příslušníků československé armády, cenzura vyhlášek československého vládního delegáta [...] Nejednalo se o náhodné incidenty v důsledku válečných událostí; docházelo k nim v takové míře až po příchodu týlových jednotek, hlavně orgánů NKVD a dalších skupin se zvláštními úkoly, a šlo tedy o cílené jednání v rozporu nejen s dohodou z 8. května 1944, ale i se smlouvou z 12. prosince 1943 o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi ČSR a SSSR, uvádí ve studii Vališ.*

Ve svém článku *Jak republika přišla o Podkarpatskou Rus* popisuje historik Richter finální úder následovně: *Protičeskoslovenský postup vyvrcholil 26. listopadu 1944 svoláním pečlivě zrežimovaného tzv. sněmu představitelů krajských národních výborů, do nichž byli předem a plánovitě prosazeni komunisté protičeskoslovenského smýšlení. Sněm, který se konal v Mukačevu a k jehož jednání nebyl připuštěn nikdo z vládní delegace, odhlasoval rezoluci žádající připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu. [...] Vládní delegace zaslala velitelství 4. ukrajinského frontu protest. Dostalo se jí odpovědi, že Sovětský svaz nemůže bránit spontánnímu přání rusínského lidu.*

Pavel Cibere za této situace jistě rychle pochopil, že se samostatnosti Podkarpatské Rusi nebo soužitím v rámci Československa je nadlouho, ne-li navždy konec. Ostatně v březnu 1945 prezident Beneš závazně potvrdil, že připojení považuje za akceptovatelné. Smlouvu o připojení Zakarpatské Ukrajiny k Ukrajinské sovětské socialistické republice podepsali zástupci ČSR a SSSR 29. června 1945. V listopadu téhož roku ji ratifikovalo Národní shromáždění ČSR i Nejvyšší sovět SSSR.

Deklasovaný rusínský patriot Cibere se proto stáhl z politiky a začal přednášet na nově založené univerzitě v Užhorodě. Vedle vystudovaného práva ovládal i řadu cizích jazyků. Svým způsobem šlo o pozoruhodný jev, že na takovém místě byl zaměstnán „buržoazní demokrat“ s pochybnou československou minulostí. Možná za tím stálo přehlédnutí, pravděpodobně však kompetentní orgány čekaly na vhodnější příležitost. Nastala v době, kdy se v sousedním Československu schylovalo k převzetí moci komunisty a plánovalo se zatýkání a likvidace silných a nezlomných osobností demokratického přesvědčení, k nimž patřil i Cibereho spolupracovník z válečné doby generál Heliodor Píka.

Jak vyplývá z vyšetřovacího spisu Ministerstva státní bezpečnosti (MGB) Zakarpatské oblasti č. 1918, příkaz k zatčení Pavla Cibereho podepsal náměstek MGB Sergej Ivanovič Ogoļcev 10. září 1947. Zdůvodnil to i těmito slovy:

[...] po obsazení Zakarpatské Ukrajiny maďarskou armádou uprchl do Prahy, kde pracoval jako tajemník ministra loutkové československé vlády pro Zakarpatskou Ukrajinu generála PRCHALY.

*Pavel Cibere patřil k předním podkarpatoruským intelektuálům, kteří odmítali přičlenění Podkarpátí k SSSR.
Zdroj: repro ÚSTR*

[...] V Londýně CIBERE udržoval pravidelné kontakty s „karpatoruskými“ organizacemi v Anglii a v USA, krytý různými prohlášeními o nezbytnosti seburčení zakarpatských Ukrajinců fakticky prováděl činnost cílicí k přidělení Zakarpatské oblasti Československu.

[...] Za účelem nacionalistické propagandy mezi zakarpatskými Ukrajinci nacházejícími se na území SSSR byl na CIBEREHO doporučení přijat do práce u československé vojenské mise v Kujbyševě v lednu 1942 PATRUS Andrej Michailovič, kterému CIBERE posílal každý měsíc z Londýna cizí měnu.

[...] O své nacionalistické činnosti a také o postavení a náladě zakarpatských Ukrajinců v SSSR PATRUS pravidelně informoval CIBEREHO prostřednictvím agenta britské rozvědky, bývalého velitele československé vojenské mise v SSSR, generála PÍKY.

[...] Kromě toho materiály navíc prokázaly, že CIBERE udržoval spojení s PATRUSEM a s generálem PÍKOU prostřednictvím agenta britské rozvědky, bývalého vedoucího zpravodajského oddělení Ministerstva národní obrany Československa, generála MORAVCE, a také udržoval pravidelné kontakty v Londýně s představitelem české rozvědky, anglickým agentem PEPRIKAŠEM.

[...] PATRUS-KARPATSKÝ na žádost CIBEREHO ve svých zprávách zaslaných šifrou a diplomatickou poštou prostřednictvím válečného ministerstva informoval o nápravně pracovních táborech na území SSSR, o kterých věděl, o jejich režimu, o počtu uvězněných karpatoruských emigrantů a posílal i úmyslně pomlouvačné údaje o tom, že vězni se nacházejí v táborech údajně v nesnesitelných podmínkách a masově umírají.

[...] CIBERE, který v Zakarpatské oblasti žije od konce roku 1944, se zabývá obnovou a získáváním kontaktů v prostředí ukrajinských nacionalistů a řeckokatolického duchovenstva, provádí i provokativní protisovětskou agitaci, vypraví o nevyhnutelnosti války Ameriky a Anglie se Sovětským svazem kvůli území Zakarpátí a šíří různé pomluvy a fámy o vládní politice SSSR.

O tři dny později byl Pavel Cibere zatčen agenty NKVD na nádraží v Mukačevu, odkud hodlal jet do Moskvy. Do hlavního sovětského města tak byl převezen už na státní náklady a zde byl umístěn ve věznici Lefortovo, kde byl obviněn z vyzvědačství, z protidělnické agitace a z členství v reakčních

organizacích. Převážně noční výslechy trvaly více než rok. Z vyšetřovacího spisu víme, že například výslech uskutečněný v noci z 23. na 24. října proběhl od 21:30 do 3:00 a zaměřil se na dětství obžalovaného, jeho pražská studia v letech 1930–1936, a jak a proč se naučil ukrajinsky, maďarsky, česky, slovensky, srbochorvatsky, francouzsky a anglicky. Během prvních výslechů Cibere ještě odpovídal jako sebevědomý nezlomený člověk.

Otázka: Výše uvádíte, že jste ze Státní rady Československé republiky odešel dobrovolně s tím, že jste prezidentu BENEŠOVI podal rezignaci. Řekněte, co zapříčinilo váš záměr rezignovat.

Odpověď: Hlavním důvodem mé rezignace byly rozdíly v názorech na budoucnost Karpatské Rusi jako součásti československého státu. S přihlédnutím k názoru mnoha Karpatských Rusinů v zahraničí držel jsem se té pozice, že Karpatská Rus by měla po válce získat širší demokratická práva a stát se součástí Československa jako autonomní republika. Zkrátka jsem věřil, že by se Československo mělo stát federálním státem, ve kterém by všechny republiky měly rovnoprávné postavení. Avšak prozatímní československá vláda v Londýně a prezident BENEŠ zastávali odlišný názor, tj. měli v plánu obnovit bývalý centralizovaný československý stát bez udělení autonomie Karpatské Rusi. Tyto důvody jsem uvedl v žádosti o rezignaci adresované prezidentu BENEŠOVI.

Někdejší tiskový mluvčí československé ambasády ve Francii v průběhu vyšetřování utrpěl zlomeninu ruky, několikrát skončil na samotce a podle tehdy běžných praktik sovětských vyšetřovatelů asi zažil i horší věci. Na Štědrý den roku 1947 ho vyslyšeli od 22:00 do 5:10. Z jeho odpovědí je již znát rezignace deprimovaného člověka a Cibere v záznamech už otevřeně hovoří o své protisovětské poválečné činnosti, o vztazích s dalšími představiteli rusínské inteligence, mj. jistým Skibou:

[...] Při našich setkáních jsme vícekrát probírali politická témata a během těchto rozhovorů vyjadřovali protisovětské názory. Osobně jsem se v roce 1946 v blízkosti kláštera, kam jsme spolu se SKIBOU chodívali plavat, vyjadřoval v protisovětském smyslu o sovětském tisku. Prohlásil jsem, že sovětský tisk není tak pravdivý a demokratický jako v kapitalistických zemích. Měl jsem na mysli tisk v Anglii a v Americe.

*Pavel Cibere ve vyšetřovací vazbě po zatčení v září 1947.
Zdroj: Státní archiv Služby bezpečnosti Ukrajiny, Užhorod*

[...] V rozhovorech se SKIBOU jsem hovořil také o tom, že anglosaské země jsou ve své zahraniční politice úspěšné, uzavírají aliance a smlouvy, budují kolem SSSR vojenské základny a snaží se o vojenské obklíčení a morální izolaci Sovětského svazu od vnějšího světa.

[...] SKIBA také vedl protisovětské řeči a na schůzkách se mnou opakovaně vyjadřoval přání za každou cenu získat povolení k výjezdu ze SSSR a trvale se usadit v zahraničí, v Československu. SKIBA současně lákal k odchodu ze Sovětského svazu i mě osobně. Nutnost opustit SSSR vysvětloval SKIBA tím, že sovětská vláda dříve či později všechny inteligenty ze Zakarpátí přesídlí na Sibiř a na jiná vzdálená místa, protože bolševici považují zakarpatské inteligenty za osoby nespolehlivé a s negativním postojem k sovětskému systému. SKIBA, který toto považoval za první etapu represivní politiky, uvedl: „Nyní jsou vystěhováváni Němci, pak začnou vyhošťovat kněze a nakonec přijdou na řadu inteligenti.“

Další desítky výsledků, jimiž Cibere v lefortovské věznici prošel, se soustředily na to, jaké „pomluvy“ šířil o životních podmínkách Podkarpatských Rusínů v Sovětském svazu a v čem spočívala jeho spolupráce s Andrejem Patrussem a generálem Heliodorem Píkou.

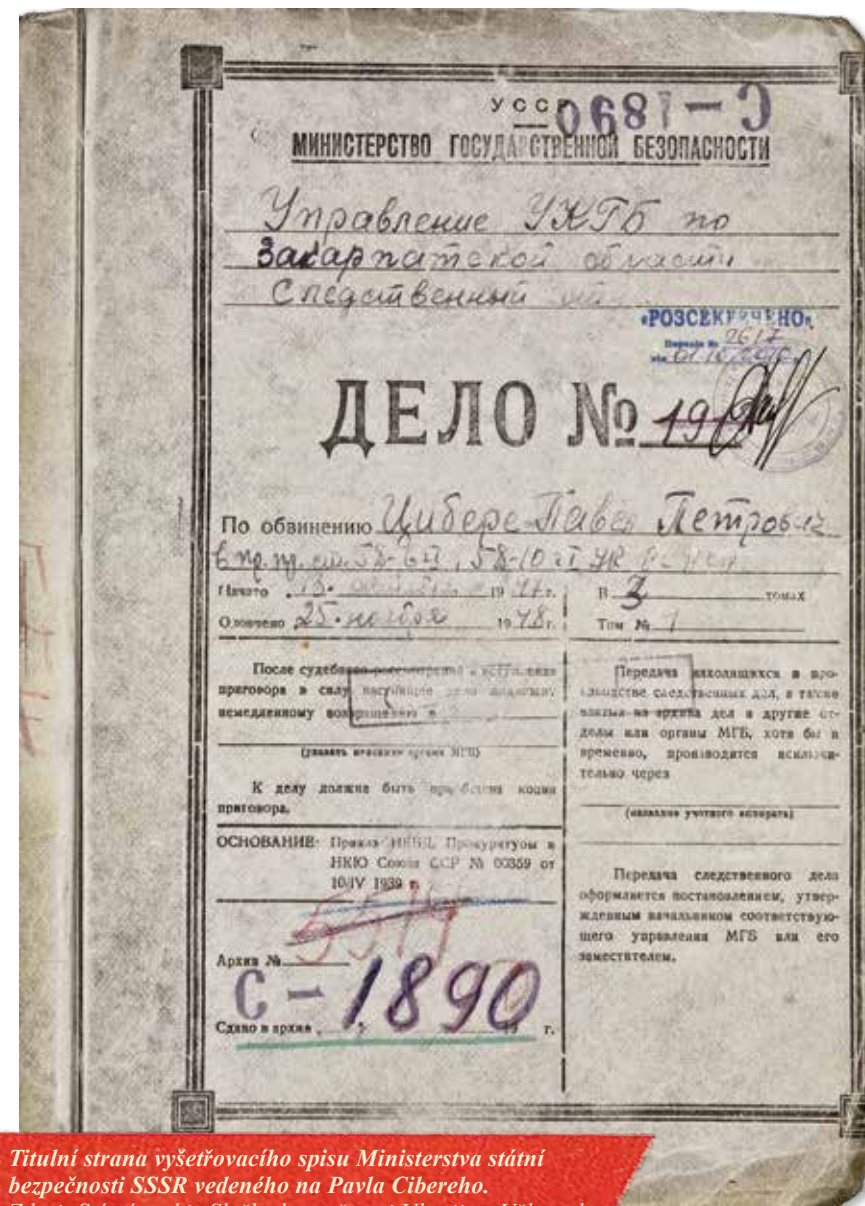
Otázka: Jak často a jaké konkrétní informace o SSSR jste získával od PATRUSE?

Odpověď: V letech 1942–1943 mi PATRUS poslal diplomatickou poštou, pokud mi nesehává paměť, celkem 7 dopisů a několik zašifrovaných telegramů. Podstata informací uvedených ve zprávách PATRUSE byla omezena na popis situace karpatoruské emigrace v Sovětském svazu, její počty, místa koncentrace, přítomnost inteligentů mezi emigranty atd. Musím říci, že postavení Karpatorusů na území Sovětského svazu popisoval PATRUS nejchmurnějšími barvami. Uváděl, že Karpatorusové byli oklamáni ve svých nadějích a také že po emigraci do SSSR, kde doufali najít útočiště, byli umístěni do hrozných podmínek v koncentračních táborech na severu země, kde jsou stále drženi bez vyhlídek na brzké propuštění. Zároveň mě PATRUS ve svých zprávách a speciálních telegramech žádal, abych v Londýně podnikl příslušné kroky k podnícení sovětské vlády, aby urychlila propuštění všech Karpatorusů z táborů a zlepšila jejich materiální podmínky.

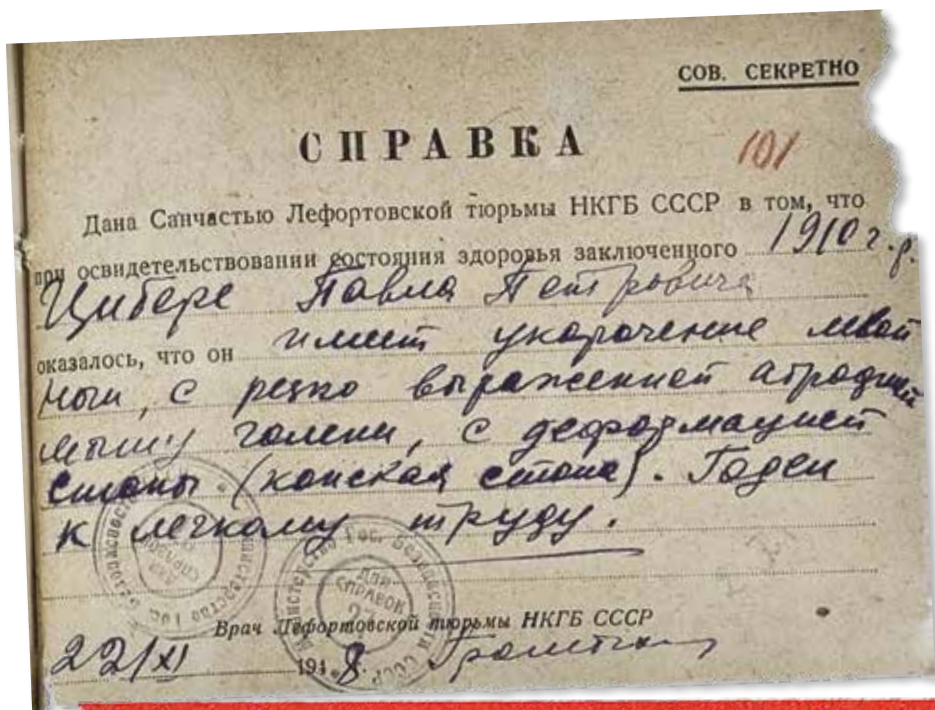
Otázka: Pokud jste spolu s PATRUSEM prováděl činnost nepřátelskou proti SSSR, není jasné, jaký cíl jste sledoval při udržování kontaktu se sovětským velvyslanectvím a předstíráním sympatií k Sovětskému svazu?

Odpověď: Při setkáních se zaměstnanci sovětského velvyslanectví bylo mým záměrem objasnění sovětských představ ohledně Československa, a zejména ohledně budoucnosti Karpatské Rusi. Za tímto účelem jsem sovětským představitelům opakovaně kladl nepřímé otázky o Karpatské Rusi, ale pokaždé jsem dostával vyhýbavé odpovědi, omezené na to, že základem pro budoucí vztahy mezi SSSR a Československem se stane sovětsko-československá smlouva.

Dne 26. listopadu 1948 rozhodlo vedení MGB, že Cibere jakožto zahraniční agent si odbude výkon trestu v osoblagu, neboli v táboře Gulagu s přísnějším režimem i pracovními podmínkami. (Systém osoblagů je detailně popsán v příběhu Petra Zlenka.) 11. prosince 1948 byl Pavel Cibere odsouzen k tehdy

Titulní strana vyšetřovacího spisu Ministerstva státní bezpečnosti SSSR vedeného na Pavla Cibereho.
 Zdroj: Státní archiv Služby bezpečnosti Ukrajiny, Užhorod

*Zpráva o zdravotním stavu Pavla Cibereho vypracovaná v lefortovské věznici v Moskvě, ve které se doporučuje jeho využití pouze pro lehké práci.
Zdroj: Státní archiv Služby bezpečnosti Ukrajiny, Užhorod*

nejvyššímu trestu – 25 let v nápravném táboře (Sovětský svaz v roce 1947 načas zrušil trest smrti). Další tři roky byl však stále držen v moskevském vězení a opět na samotce.

V roce 1952 nastoupil do tábora Dubravlag v Mordvinské svazové republice. Poměry v táboře byly zcela tragické, Cibere odsud napsal řadu dopisů Vjačeslavu Molotovovi, v nichž mu líčil své strasti a obavy o svůj život. Stalin byl v té době už po smrti a poměry v SSSR se začínaly měnit. Cibere byl nakonec propuštěn v roce 1956. Šlo o jedno z vůbec prvních „rehabilitování“ odsouzené osoby v tomto období, hlavní vlna propouštění obětí stalinských procesů měla teprve následovat, jak píší autoři knižní kapitoly o Pavlu Ciberem.

Po návratu z lágru domů měl bývalý vězeň velké problémy s nalezením zaměstnání. Posléze se uchytil jako učitel angličtiny v obci Petrivka. Z tohoto zaměstnání odešel do předčasné penze a žil sám v jednopokojovém bytě v Užhorodě. V roce 1972 se mu podařilo vycestovat do Československa. Podle autorů jeho portrétu z knihy *Skejuš – Skejušané – Skejušan* se Cibere díky intervenci prezidenta Ludvíka Svobody, kterého znal z Buzuluky, začal v Československu léčit. Asi už bylo pozdě, neboť Pavel Cibere zemřel 22. května 1972 v rodné Zaluži. Skutečně rehabilitován byl až v roce 1991, kdy zanikl Sovětský svaz.

*Pavel Cibere po návratu z Gulagu dožil v rodné obci Zaluž, kde je i pohřben.
Zdroj: repro ÚSTR*

Poslední dokument, který leží ve vyšetřovacím spisu Pavla Cibereho, je žádost velitele tehdy už KGB Zakarpatské oblasti z 6. prosince 1956 adresovaná archivnímu a účetnímu oddělení KGB v Moskvě. Tlumočí v ní žádost Pavla Cibereho o navrácení věcí, které mu byly odebrány po zatčení a uloženy do úschovny lefortovské věznice: černý oblek, modrý kabát a kravata, diplom a československý pas.